

כנס שנתי

מושב שני: אסטרטגיה מאקרו כלכלית לישראל

סיכום דיון

מסמך זה מהווה את תמצית הדיונים שנערכו במסגרת השולחן העגול, מתוך מטרה לשתף את הקהל הרחב בעיקרי הדברים. בקריאת המסמך יש להביא בחשבון שמדובר בתמצית הדיון ולא בפרוטוקול מלא. יודגש, כי הדברים מייצגים את עמדותיהם האישיות והמקצועיות של חברי הפורום ואינם מייצגים בהכרח את העמדות הרשמיות של הגופים אליהם הם משתייכים.

הדוברים מובאים כאן לפי סדר הדברים במהלך הדיון. רשימת הדוברים ותפקידיהם מצורפת בסוף הסיכום.

תאריך הכנס: 04.05.2017

עיקרי הדברים:

- המושב השני של הכנס השנתי עסק בהתוויית אסטרטגיה כלכלית עבור מדינת ישראל.
- הדוברים במושב זה כללו בין השאר את ראש מכון אהרן צבי אקשטיין, חבר הכנסת מנואל טרכטנברג, הממונה על התקציבים במשרד האוצר אמיר לוי, נשיא ומנכ"ל טבע לשעבר ארז יגודמן, נשיא התאחדות התעשיינים שרגא ברוש ועוד.
- מטרות חשובות עבור האסטרטגיה הן העלאת פריון העבודה בישראל והפחתת העוני. על מנת להשיג זאת, נדרש להגדיל את ההשקעה בתשתיות, ביחוד תשתיות תחבורה, מכיוון שרמת ההון הציבורי במשק נמוכה.
- כמו כן, נדרש להשקיע בהון אנושי ולטפל בבירוקרטיה המכבידה המובילה להיעדר השקעות והון פרטי.
- חלק מהדוברים טענו שנדרש לממן את ההשקעה הציבורית בתשתיות על ידי הגדלת הגירעון, ואילו אחרים טענו שעדיף לעשות זאת על ידי הגדלת המיסוי.
- למרות המחסור בהון פיזי, מספר דוברים הביעו ספקות לגבי יכולתה של הממשלה להפנות את ההשקעות למקומות הנכונים. אחרים טענו כי חשוב גם להגדיל את יעילות הניצול של התשתיות הקיימות, למשל על ידי טכנולוגיות חדשות ותחבורה שיתופית.

מהלך הדיון:

צבי אקשטיין

- מהי אסטרטגיה כלכלית?
- אנחנו בחרנו ביעדים עם חזון שיש לגביו קונצנזוס רחב: להשוות את התוצר לנפש ולקרוב את שיעור העוני לקבוצת מדינות שאנחנו רואים אותן כמדינות סמן, בנצ'מרק, מדינות דומות לנו בגודל האוכלוסייה והשטח שבכולן יש תוצר לנפש גבוה יותר.
- אנחנו חושבים שזה שגוי עקרונית להשוות את עצמנו למוצע ה-OECD, במיוחד כשמצטרפות אליו מדינות חלשות עם השנים. אנחנו צריכים לשים לעצמנו יעד נכון לצמיחה ולעוני כדי לזהות מאיפה נובעים הפערים. חשוב לזהות את נקודות החולשה, לדרג אותן ולהציע תכניות מעשיות לטיפול בהן.
- המטרה שלנו היא לא להקטין את אי השוויון אלא את העוני, כלומר לחזק את החלשים.
- תכנית הפעולה שלנו מבוססת על ניתוח מאקרו כלכלי והשוואה למדינות הסמן. התוצאה היא שדרושות השקעות מאוד מסיביות בתחבורה, בהון האנושי של השכבות החלשות ובצמצום הברוקרטיה. המטרה היא בעיקר להעלות את הפרייון של ה-50% התחתונים.
- משנות השבעים ועד היום אנחנו נמצאים באותו מקום בתוצר לנפש ביחס למדינות הסמן. התוצר לנפש הוא מכפלה של התוצר לשעת עבודה ושיעור התעסוקה. שיעור התעסוקה אצלנו עלה בשנים האחרונות, והפרייון ירד. כיום פער הפרייון הוא הכי גבוה בהיסטוריה של מדינת ישראל. הפרייון בתעשייה גדל. אם הפרייון בכל המשק היה גדל כמו בתעשייה היינו נמצאים במקום טוב יותר. פער הפרייון נמצא בעיקר במסחר ושירותים.
- שיעור המועסקים בתחומים אלו עולה בישראל ובשאר המדינות. לכן שיפור הפרייון באותו חלק של המשק, במסחר ושירותים, הוא הפתרון האמיתי לצמצום העוני.
- ישראל שונה מאוד מהמדינות המערביות האחרות בשיעורי הילודה, וכל עוד שיעורי הילודה בקרב האוכלוסיות החלשות יהיה גבוה יהיה שיעור עוני גבוה יחסית בישראל. הסקטור העסקי הוא המקור להעלאת רמת החיים וצמצום העוני.
- שיעור התעסוקה לא יכול להמשיך להיות מקור משמעותי לצמיחה. היצוא וההייטק לא יוכלו להמשיך להיות קטר הצמיחה העיקרי של המשק. גם בגלל הצמיחה החלשה בקרב שותפות הסחר.
- עלייה בפרייון ובשכר של החציון התחתון היא הפוטנציאל המרכזי. הפרייון לשעת עבודה בישראל נמוך ב-40% ממדינות הסמן.
- הריבית הנמוכה נותנת לנו הזדמנות להשקיע, והשאלה היא במה.
- גורמי הייצור העיקריים הם הון פרטי, הון ציבורי, בעיקר כבישים ותשתיות, הון אנושי והחדשנות והיעילות בייצור. השאלה היא באיזו נקודה אנחנו הכי חלשים. האמת היא שהנתונים מדהימים, לפני שעבדנו על זה לא האמנתי שזה עד כדי כך גרוע.
- ההון הציבורי והפרטי לשעת עבודה הוא מאוד נמוך. רמת ההון האנושי לפי סקר המיומנויות PIAAC נמוכה ב-11% מזו של מדינת הסמן. אנחנו לא משקיעים במיומנויות של החלשים.
- ההון הפרטי מסביר 50% מהפער בפרייון. סיבה אחת לכך היא מס החברות הגבוה על חברות מקומיות שאינן מייצאות. סיבה נוספת היא בירוקרטיה מאוד מכבידה.
- ההון הציבורי מסביר 24%, וההון האנושי 21%. הנושא של חדשנות ויעילות, יחסית למדינות הסמן, הוא פחות משמעותי, אם כי זה גם מקור חשוב לצמיחה. מכאן נובע סדר העדיפויות.
- מאז שנות השישים השקענו בתשתיות די הרבה, אבל ההשקעה ירדה משמעותית עם השנים. מדינות אחרות משקיעות כיום הרבה יותר מישראל. כדי לסגור את הפער בהון תוך 15 שנה צריך להכפיל את קצב השקעות, לכ-3.7% תוצר. רפורמה כזו תתרום רבות לצמיחה. התכנית שלנו כוללת תוספת של 20 מיליארד שקלים לשנה.

- האם צריך להעלות מיסים? המחקר הכלכלי מעלה שמיסים פוגעים בצמיחה, בייחוד מיסי חברות. ולכן אנחנו חושבים שהדרך הנכונה היא הגדלת הגירעון. אבל זה צריך להיות מכוון, כחלק מכלל ההוצאה. פרויקטים של BOP ואחרים ניתן לפרוס לשנים רבות. לפי התחזית שלנו מהלך כזה לא יעלה את יחס החוב תוצר.
- החלק המרכזי בהצעה שלנו היא להגדיל את כלל ההוצאה סביב הנושא הזה.
- האם נכון יותר להגדיל עכשיו את ההוצאה החברתית, למשל על בריאות וחינוך? אני חושב שאם נסגור את הפער מבחינת ההשקעות, בסופו של דבר נוכל לספק יותר בריאות וחינוך, ועל כן ההשקעות הם בעדיפות עליונה.
- הטיפול בעוני ובאי שוויון צריך להגיע משוק העבודה, ולא מצד ההוצאה על רווחה חברתית.

אמיר לוי

- אני אציג את הדברים מנקודת המבט שלנו באגף תקציבים.
- השבוע ביליתי 12 שעות על הכביש בפקקים.
- השאלה של הכנס היא האם לממשלה יש אסטרטגיה. אני אטען שיש. בשנים האחרונות המשק צמח, שיעור ההשתתפות בשוק העבודה גדל, יחס חוב תוצר ירד. הנתונים האלו לא יכולים לקרות סתם, ללא אסטרטגיה. מי שמצמיח את המשק זה המגזר העסקי, אבל לממשלה יש תפקיד חשוב בלאפשר את זה.
- אני הגעתי לכאן מכנס על החלטה 922 בנוגע לשילוב ערביי ישראל בכלכלה. מה הביא אותנו באגף תקציבים ליזום החלטה כזו?
- כשיצאתי למגזר העסקי למדתי כיצד לנהל והבנתי שחברות עסקיות לא יכולות להצליח ללא חזון ואסטרטגיה ברורה. כשחזרתי לאוצר ניסיתי ליישם חזון כזה: להוביל למדיניות כלכלית אחראית תומכת צמיחה למען אזרחי מדינת ישראל. אנחנו זוכרים למען מי אנחנו עובדים וממי אנחנו מקבלים את משכורתנו.
- אנחנו לא מקבלי החלטות, בסופו של דבר יש ממשלה נבחרת והיא זו שצריכה לקבל את ההחלטות, אבל התפקיד שלנו זה לגרום לקבלת החלטות טובות שיתרמו לצמיחה שתחלחל לכל האוכלוסייה.
- הגדרנו 5 מטרות עיקריות. התפקיד הבסיסי שלנו הוא קודם כל לשמור על אחריות תקציבית.
- בשנים האחרונות הבנו שעלינו לא להסתגר אלא גם לדבר עם הציבור ולתת לו להתבטא, מכיוון שהתקציב הוא עבורו.
- נתחיל מהמדיניות הפיסקלית. בתפיסת עולמנו משק לא יכול לצמוח ולצמצם אי שוויון ללא מדיניות פיסקלית אחראית. ירידת גירעון מהרמות הגבוהות של העבר הוא תנאי בסיסי למשק בריא וצומח, ואנחנו גאים בכך. זה התפקיד שלנו, אין מישהו אחר שלוקח את התפקיד על עצמו. זה נושא שקשה להסביר, לפחות בפורומים אחרים.
- המדיניות שלנו הובילה לירידה ביחס חוב תוצר. בעינינו צריך להמשיך להוריד את היחס מכיוון שלא לעולם חוסן, אנחנו חיים בסביבה גיאופוליטית שהיא מסוכנת. גם הכלכלה צריכה להתמודד עם אירועים ביטחוניים, לא רק הצבא.
- כשהתחלתי את התפקיד שאלו אותי מהו היום הכי גרוע בשבוע, ואמרתי "יום רביעי". בכל יום רביעי מתחילים להגיע החלטות ממשלה ליום ראשון הקרוב. כל יום רביעי הוא יום של מיני תקציב, למרות שהתקציב כבר עבר. בגלל שהתקציב עבר אין מקורות, אז המקורות יהיו השנים הבאות, אבל השנים הבאות מגיעות בסופו של דבר ולכן בכל קיץ אנחנו מגיעים לצורך בקיצוצים. מסיבה זו הגענו לחקיקה הנוגעת לנומרטור, בגיבוי של הממשלה. הממשלה החליטה שהיא לא מקבלת החלטות תקציביות באמצע השנה. מאז שזה עבר חזרתי לאהוב את ימי רביעי.

- נעבור לתחבורה הציבורית. אנחנו מדברים הרבה על המשבר בענף הדיור, ואנחנו מטפלים בכך. אך התחבורה הציבורית מחייבת טיפול הרבה יותר דרסטי. פקקי התחבורה מועדים להכפיל את עצמם עד 2030.
- הגדלנו מאוד את ההשקעות בתשתיות בשנים האחרונות, נושאים כגון נמל התעופה בתמנע, פרויקטי זכיינות בשיתוף עם המגזר העסקי, אך לא די בלטפל בצד ההיצע. זה רחוק מלהספיק.
- כשאנחנו נוסעים בדרך ורואים אדם אחד בכל רכב, אז נראה שאין תמריצים נגד התנהגות לא רציונאלית ובזבזנית כזו. לכן אחד הכיוונים שלנו הוא לטפל גם בצד הביקוש, בנושא של נסיעות שיתופיות, תחבורה ציבורית, עבודה עם רשויות מקומיות. במדינות אחרות קיימים כלים מתקדמים לטיפול בכך.
- החלק האחרון הוא שילוב אוכלוסיות בשוק העבודה. אני גדלתי בירושלים. כשהייתי נער האוכלוסייה הערבית והחרדית מנתה 20% מתושבי ירושלים, עכשיו 30% ועוד זמן לא רב 50% מתושבי העיר. זו בעיה, אבל אם נהפוך אותה להזדמנות גדולה אז אנחנו נצליח לצמוח, תוך כדי הקטנת אי השוויון.
- אנחנו צריכים להבין שירושלים היא תמרור. אני רואה זאת כשאני מגיע לבקר אצל הורי. נדרש לקחת על כך אחריות. החלטה 922 היא משמעותית ביותר לשילוב החברה הערבית. גם הגדלת מס הכנסה שלילית תתרום לכך, וכך סבסוד צהרונים ותכנית חיסכון לכל ילד.
- אני חושב שהשינוי הדמוגרפי בישראל הוא יעד מהותי, אי אפשר להזניח אותו. התמודדות עם כך דורשת שגם המנהיגות של החברה הערבית ושל החברה החרדית תיקח אחריות. אנחנו נהיה שם כדי לתמוך ולדאוג שהשינוי יקרה.

ארז יגודמן

- לכאורה הפתרונות למצבה של ישראל נמצאים על השולחן, אבל זה לא נגמר במתמטיקה. אנחנו שומעים שהכסף הנדרש להשקעות קיים, סדר העדיפויות של ההשקעות הציבוריות הוא יחסית פשוט, אבל השאלות מתעוררות כאשר שואלים במה להשקיע מבחינת ההשקעות הפרטיות. בכך אני אעסוק היום.
- אנחנו חווים כיום מספר מגמות אשר משנות את העולם: שינויים דמוגרפיים, גלובליזציה, והמהפכה התעשייתית הרביעית המחברת את המהפכה הדיגיטלית, הביולוגית והעלייה והפריצה של טכנולוגיות פורצות דרך. החיבור של המרכיבים האלו משפיע הרבה מעבר לעולם העסקי, באופן שבו אנחנו חיים ומתקשרים, על חלוקת הכנסה, על מבנים פוליטיים, על היחסים בין הממשלה לתושביהם ועוד.
- יש לשינויים האלו השלכות מרחיקות לכת. ההשלכות האלו חוצות את העולם כולו. זה לא קורה רק פה. חלק ניכר מבתי האב בכלכלות מפותחות חווים קיפאון בהכנסות שלהם בעשור האחרון, בתקופה שבה מתרחשות מהפכות טכנולוגיות משמעותיות. בחמישים השנים האחרונות צמיחת התעסוקה וצמיחת הפריון תרמו רבות לצמיחת התוצר הגלובאלי, אבל בעתיד צמיחת התעסוקה תתרום הרבה פחות. הנטל של הצמיחה הגלובאלית יהיה על שיפור הפריון.
- ישנו עודף בעובדים בעלי כישורים נמוכים, ומחסור בעובדים בעלי כישורים בינוניים וגבוהים, לא רק במדינת ישראל. היכולת להפוך תהליכים לאוטומטיים תפגע ב-1.2 ממיליארד עובדים. מעבר מתעסוקה בתעשייה לתעסוקה בשירותים מתרחש גם במדינות אחרות, לא רק בישראל. יש צורך להתאים במהירות את מערכת ההשכלה להכשרה של עובדים ולהגדלת הפריון.
- לכן, יותר מאי פעם נדרשת תכנית אסטרטגית ברמת המדינה, שתגזר מחזון וייעוד ברורים של המקום שאליו אנחנו רוצים להגיע. מתוך הבנה טובה של מגמות המפתח, וכיצד ישתנה הקונטקסט הכלכלי, החברתי, התרבותי בכל העולם. מהו המקום הייחודי שלנו בעולם הגלובאלי?

- צוות קטן שכלל את שלמה דברת שיושב פה ועוד מספר אנשים טובים וחכמים ניסה להגדיר חזון עבור מדינת ישראל. זאת קריאת השכמה למדינה.
- אני לא אכנס לפרטים כי אנחנו לא מתיימרים להגדיר את החזון, אבל כך צריך להיראות מבנה של חזון ברמת המדינה. מהחזון צריכה להיגזר אסטרטגיה.
- מהי אסטרטגיה ברמת המדינה? יצירת ערך תבצע קודם כל באמצעות תהליכים שמשפרים את הפריון של ההון האנושי, הנכסים הפיננסיים, הנכסים הפיזיים ומשאבי הטבע של המדינה, וגם אספקת שירותים יעילה על ידי הסקטור הציבורי.
- כדי לשפר את הפריון של מדינה נדרשת אסטרטגיה. זהו תפקידה של המדינה לייצר ייחודיות של המשק כתשתית להתפתחותם של עסקים מצליחים, מנצחים, גם ברמה המקומית וגם ברמה הגלובאלית, ובאופן מבודל ממדינות אחרות.
- הדרך העיקרית למדינה קטנה לייצר ערך ולצמוח לאורך זמן היא מכירת שירותים ומוצרים בשווקים הבינלאומיים. הייחודיות צריכה לקבל ביטוי גם בשיפור הפריון של המגזר הציבורי.
- מה ניתן ללמוד ממדינות אחרות? יש כאן שורה של מדינות שהוגדרו על ידי קודמי כמדינות ההתייחסות. מדינות חושבות על איך ליצור בידול ממדינות אחרות, למשל על ידי מיקום אסטרטגי (הולנד, סינגפור), מבנה עלויות תחרותי, חדשנות טכנולוגית ועוד.
- מדינות שונות יצרו תהליכים שונים במקומות שונים של מרכיבי הבידול האפשרי. או שהן התחרו על עלויות נמוכות, מה שלא רלוונטי לישראל, או שהן הגדירו מרכיבים בשרשרת הערך התומכים בפעילות של חברות גלובליות, ולסייע להן לנצח, או להביא חברות גלובליות למדינה כמו שאירלנד עושה, או לבנות חברות גלובליות בתוך המדינה כמו שדנמרק עושה. שבדיה משלבת את שתי האסטרטגיות האלו.
- כל הדרכים האלו ממוקדות בתעשייה. חלקה של התעשייה יורד בכל העולם, אבל התעשייה היא עדיין חשובה. היא התשתית לצמיחה ויציאה מעוני עבור כלכלות מתפתחות, היא מנוע מרכזי בחדשנות, יצוא ושיפור הפריון העסקי.
- רוב השירותים שמדינות נלחמות עליהם היום הם לא שירותים בשכר נמוך אלא בשכר גבוה, וניתן לייצר אותם באופן שנגזר בסופו של דבר מתהליכים שהתעשייה מובילה.
- עקרונות התכנית האסטרטגית:
 - שיפור הפריון והשימוש בהון האנושי, בנכסים הפיננסיים והפיזיים ובאוצרות הטבע
 - יצירת כיוון ברור לאותן השקעות שנדרש לבצע. זה לא רק סכום ההשקעות, אלא גם במה משקיעים, באיזה כיוון משקיעים
 - מיקוד במרכיבי היתרון היחסי. נדרש להגדיר את היתרון היחסי של מדינת ישראל ולהתמקד במרכיביו. לבנות בישראל מודל משולב של חברות ישראליות, וכן חלק משרשרת הערך של חברות גלובליות שלהן מדינת ישראל מסוגלת להוסיף ערך. נדרש להביא לכאן עוד חברות מהעולם.
 - התמקדות בתמהיל מגוון של חברות, לא רק חברות ענק. ה-case study של גרמניה הוא מעניין בהקשר זה, למרות שהתעשייה היא משמעותית לייצוא רובה מבוססת על חברות בינוניות ולא גדולות.
- צוואר הבקבוק של מערכות ההשכלה וההכשרה של עובדים הוא משמעותי גם בישראל וגם במדינות אחרות. זאת לא משימה פשוטה. המעבר בין העובדים שיש לנו היום והעובדים שאנחנו צריכים באותן תעשיות שנבנה כאן הוא צוואר הבקבוק המרכזי שלנו ברמת המדינה.
- אנחנו צריכים להגדיר את הערך המוסף של מדינת ישראל כמו שצריך. אנחנו לא מודדים אותו כיום. אנחנו צריכים למדוד את התעשייה, את השירותים ואת הממשלה דרך ערך מוסף.
- שיפור הפריון של המגזר הציבורי הוא מרכיב חשוב בתכנית הכוללת.
- האסטרטגיה היא הפיכת החדשנות הישראלית לליבת התהליכים, הפעילויות והמודלים העסקיים בכל ענפי המשק, כולל המגזר הציבורי.

- היום המשק מוביל בחדשנות מוצרית ובתעשיות עתירות ידע. מחר הוא יהיה למוביל עולמי בחדשנות המוטמעת באופן מובנה ולאורך זמן בכלל ענפי המשק ובמגזר הציבורי. זה יתבטא גם במוצרים, גם בתהליכים, גם במודלים עסקיים המקנים יתרון בזירה הגלובאלית.
- אפשר לשפר באופן משמעותי את הפריון של תעשיות המוכרות לשוק המקומי בלבד, לפי פרקטיקות מוכרות. חברות שעשו שיפור בפריון צריכות להיות חלוצות, להתנדב ולתרום לשיפור פריון של עסקים, תעשיות ושירותים אחרים.
- לאסטרטגיה מבוססת חדשנות יש פוטנציאל להצליח יותר מאי פעם, ולישראל יש נקודת זינוק מצוינת.
- למערכת החדשנות הלאומית יש חמישה מרכיבים, שמאחורי כל אחד מהם תכנית מלאה. אני אזכיר רק את נושא ההון האנושי: אנחנו זקוקים למערכת השכלה חדשנית, לטכנולוגיה חדשה כדי לבצע את קפיצת המדרגה מעל צוואר הבקבוק הזה. מערכת החדשנות צריכה לייצר בסופו של דבר מסביב לתעשיות ושירותים שנגדיר אותם בעלי עדיפות למדינת ישראל, את הבסיס לעמוד ביעדיה כדי שנוכל למדוד את ההתפתחות וההתקדמות.

רפי מלניק

- אני רוצה לספק את המסגרת הפיסקלית שתאפשר לבצע את התכניות שהוצגו על ידי צביקה, תכניות שישנו את הכיוון שהאוצר הוביל עד היום.
- עד היום הנהגנו כלל פיסקלי שהמאפיין העיקרי שלו הוא שקצב הגידול של ההוצאה הציבורית יותר קטן ממגמת הצמיחה של המשק. זה היה נדרש, זה היה מהלך טוב, אבל כפי שדני אמר זה הוביל אותנו לאנורקסיה פיסקאלית.
- המרכיב השני של הכלל הוא לנסות לאזן את הגירעון בתקציב. אלו מרכיבים שהיו נדרשים וטובים, עשו את שלהם, ונדרש עכשיו לחשוב אחרת. הקשירה של החוב להוצאות היא אילוץ פוליטי. זה לא נכון, החוב קשור לגירעון.
- בשנים האחרונות יש נתונים מצוינים בנוגע לגירעון. נתונים אלו אפשרו לנו להציב מייצבים אוטומטיים אשר מאפשרים להגדיל את הגירעון כשהמשק נכנס לצרה.
- השאלה היא מהו היעד, לאן אנחנו רוצים להגיע עם החוב. כל עוד אין משבר כלכלי במשק, אנחנו צריכים להקטין את החוב. גירעון של 2-3% מאפשר לעשות את זה, זה מה שעשינו בעשורים האחרונים.
- מבחינת ההוצאות הקטנו אותן יחסית לתוצר, אבל השאלה היא לאן רוצים להגיע. להמשיך להקטין את משקל ההוצאה זו בעיה קשה לחינוך, לבריאות, להשקעות. צריך לתת כיוון שונה.
- השוואות בינלאומיות הן בעייתיות, אבל בסך הכל נראה שאנחנו נמוכים יחסית במשקל ההוצאה האזרחית. בסך הכל שיעור המס צריך להיות קונסיסטנטי עם הגירעון וההוצאות.
- אני מציע שינוי של הכלל הפיסקלי. אנחנו צריכים להגדיל את ההוצאה בהתאם לקצב הצמיחה של המשק, כך שמשקל ההוצאה מהתוצר יתייצב. אם אנחנו מייצבים את זה, ירידה של משקל הריבית והביטחון יאפשרו להגדיל את ההוצאה החברתית.
- ייצוב שיעור הגירעון על 2.5% תוצר יאפשר את הקטנת החוב, ואם נהיה נועזים ניתן גם ללכת לכיוון של 3.5% גירעון. מהלך זה יאפשר להגדיל את ההשקעות בתשתיות. גם אם לא נוכל להקטין את החוב, בשביל זה נועד המאמץ שעשינו בעשרים וחמש השנים האחרונות – בשביל שנוכל מעכשיו והלאה לתרום לצמיחת המשק.

שרגא ברוש

- קשה לדבר על אסטרטגיה מאקרו כלכלית כשאין אסטרטגיה למדינה. כמובן שיש בעיה לייצר אסטרטגיה כזו כשהפוליטיקאים רואים טווח קצר מאוד.
- למרות כל זאת אני כן מגלה באוצר רצון בשנה האחרונה להתקדם עם נושאים אסטרטגיים, רצון שמתבטא בוועדות כגון זו שעוסקת בפריז ובתחרות במשק הישראלי. הרבה פעמים יש נטייה לסיים וועדות כאלו ולשים את הדברים במגירה, אבל כיום נראה לי שיש נכונות לשים כסף.
- הנושא של החינוך הטכנולוגי חייב לקבל התייחסות רצינית. אי אפשר לשפר פריזן מבלי לשנות את כוח האדם שבו אנחנו עוסקים. אי אפשר להכניס ציוד חדיש למפעלים ללא כוח אדם שמסוגל להפעיל אותו. הנושא של כוח אדם הוא נושא שאנחנו לוקים בו בחסר.
- נושא אחר הוא שאין גורם מתכלל. כולם מדברים על עודף רגולציה, יש רצון עז לחתוך ברגולציה, זה לא כל כך קורה, אבל מעבר לכך אין מישהו שמתכלל את כל העניין. כל רגולטור חושב שמה שהוא עושה חשוב לישראל, הם לא אנשים רעים, אבל אין מישהו שמביט על הנושא במבט על ובוחן הם הרגולציה מזיקה.
- אמיר העלה פה את התכנית האסטרטגית של האוצר, ואני מברך עליה. אני חושב שהיא מצוינת, אבל יחד עם זאת, לפני מספר חודשים נסגר כבר התקציב. תכנית טובה היא עניין חשוב, אבל הייתי רוצה לראות אותה מתקבלת בראייה רצינית שבוחנת את כל המשמעויות ומתבטאת בתקציב המדינה.

מיכל הלפרין

- אני לא צריכה להסביר בפורום הזה את הקשר בין תחרות לפריזן. התעשיות התחרותיות יותר בישראל הן הפוריות ביותר, ואת הבעיות של הפריזן אנחנו רואים את בתעשיות פחות חשופות לתחרות.
- ביום חמישי האחרון הראתה לי מירב ארלוזורוב את אתר מדרג, המדרג בעלי מקצוע לפי המלצות שונות. באמצעות האתר הזה הצלחנו לפתור בעיה עצומה של פערי מידע, את כל נושא החלטורות והתחמנים, וגם את בעיית כלכלה השחורה שקיימת בקרב בעלי המקצוע הזה.
- זה המודל הבסיסי ביותר שבו טכנולוגיה מאפשרת להתגבר על פערי מידע. הדבר הזה נקרא בז'רגון המקובל כלכלה שיתופית. אנחנו רואים אותה בתחום של בנקאות, מלונאות, תחבורה ועוד.
- מה שיפה בכלכלה השיתופית זה שהיא לוקחת את המשאבים הקיימים ובאמצעות טכנולוגיות ונתונים מייעלת אותם.
- זה מתקשר לסוגיית הפריזן. דיברנו היום על הרבה השקעות, על תשתיות. זה קל להגיד, אבל קשה לעשות. מאיפה יבוא הכסף? איפה יהיו ההשקעות? אפשר להתחיל מלנצל את המשאבים הקיימים הרבה יותר טוב. העולם של תחבורה שיתופית פותח בפנינו אפשרויות לנצל יותר טוב את התשתיות הקיימות.
- נדבר רגע על car pooling. לפי משרד התחבורה יחס המילוי של רכבים בשעות העומס הוא 1.1, כלומר 11 נוסעים על כל 10 רכבים. אם רק יכולנו לשנות זאת ל 1.4, 14 נוסעים על כל 10 רכבים, היינו יכולים לפתור את בעיית הפקקים של מדינת ישראל.
- כיום אני עובדת בירושלים, ומעסיקה עובדים העובדים בירושלים, ומגיעים מכל מני מקומות "פריפריאליים" כמו כפר סבא, רחובות, או שהם. אני והעובדים שלי מבלים 3-4 שעות ביום בכבישים.

- איזו איכות חיים אנחנו נותנים להם? איך אנחנו ברצינות יכולים על הגדלת הפרייה במשק אם אנחנו לא נותנים להם להשתמש באמצעים של car pooling? אם אנחנו לא נותנים להם להיות יצירתיים ולנצל את התשתיות יותר טוב?
- השימוש בטכנולוגיה כדי לשפר את נצילות התשתיות הוא צו השעה, והתחבורה היא מקום מאוד טוב להתחיל עם זה.

אור יהודאי

- הבסיס בעיני הוא הגדלת העוגה. אנחנו מושכים את השמיכה מצד לצד, יש שמיכה קצרה מדי, השיקולים הם קואליציוניים וקצרי טווח.
- התחרות האמיתית היא לא בין מסחר שירותים ותעשייה, לא בין עניים לעשירים או בין מרכז לפריפריה, אלא בין ישראל למדינות אחרות. תראו מה אירופה עושה, מה טראמפ עושה כדי להחזיר תעשייה. זה המקור האמיתי לצמיחה.
- לא רק שאין לנו תכנית כיצד להגדיל את נתח התעשייה הישראלית בתוצר, אנחנו עומדים מהצד בזמן שהנתח קטן. בשנים האחרונות נסגרו מפעלים רבים.
- אין כמעט אנשי עסקים ישראלים שקונים חברות בישראל. מי שקונה הם זרים או קרנות הון זרות. זה מוביל למצב שבו תוך עשר – עשרים שנה התעשייה הישראלית תלך ותיחלש. אם לא ניטע עצים שמחזיקים 40 שנה ונתמקד רק בהון האנושי הנפלא שלנו שמקים סטארט אפ נפלאים ומעשירים קבוצה קטנה של אנשים, נגיע למקום לא טוב.
- אנחנו חייבים לשלב ידיים עם הממשלה ולבנות אסטרטגיה ברורה להגדלת התעשייה. זה יגרום לצמיחה, לחוסן כלכלי, ויאפשר להשקיע יותר גם בתחומים אחרים.
- נדרש ליצור כאן תעשייה ברת קיימא לטווח ארוך. עוד לא מאוחר, בעוד 10-20 שנה יהיה הרבה יותר קשה.

קובי הבר

- אני חושב שהיו כאן שלוש מצגות יפות מאוד. הפער בין אמיר לצביקה מבחינת שיעור הגירעון הרצוי אינו גדול, ולדעתי זו לא המהות.
- לטעמי צריך לקחת את כל התכניות האלו ואת מה שאורי אמר פה כמקרה מבחן. השאלה היא איך משכנעים את אורי יהודאי כדוגמא, שהמפעל הבא שהוא מקים יוקם בישראל. המפתח הוא בניית אמון מחדש בין הממשלה והסקטור הציבורי לבין הסקטור העסקי. לסקטור העסקי יש יכולות וכסף. אין מחסור היום במקורות להשקעות, אלא זה עניין של הרצון להשקיע בישראל.
- ישנן מספר אבני בוחן נדרשות, כדי להגיע ליעד זה.
- נדרשת וודאות רגולטורית. אני אפילו לא מדבר על הפחתת נטל הרגולציה, אלא לפחות שהחברות ידעו כיצד תיראה הרגולציה בשנים הבאות.
- דבר שני, מרכיבי מדד קלות עשיית העסקים של הבנק העולמי. נדרשת תכנית עבודה מפורטת שתקדם את ישראל בדירוג זה.
- הדבר השלישי הוא לקחת את מה שנאמר פה ולהפוך אותו לתכנית עבודה מפורטת של כלל הגורמים בתיאום עם הסקטור העסקי, תכניות שישכנעו את המגזר העסקי להמשיך להשקיע פה ולא להפנות את המבט לחו"ל.

מנואל טרכטנברג

- הערה ראשונה על המאקרו. כפי שרפי הסביר אנחנו נמצאים בתוואי מסוים משנת 1985. לדעתי, צביקה, אתם לא מציעים שינוי. צברנו פיגור בכל כך הרבה תחומים, ותחום התחבורה הוא רק מקרה קיצון.
- הגדלת הוצאות הממשלה נדרשת על מנת לענות על הפער בינינו לבין מדינות הייחוס, לא רק בנוגע לתחבורה אלא בנושאים נוספים.
- אנחנו נמצאים הרבה מתחת למדינות הייחוס, גם בנתון הזה וגם בנתון היותר משמעותי של משקל הוצאה האזרחית בתוצר. בלי תיקון מפורש, לא בגלל אילוצים אלא כמדיניות מושכלת, הדברים לא ישתנו.
- אנחנו צריכים להגיע בטווח של שנתיים-שלוש לשיעור הוצאה של 42% ואז לדבוק בשיעור זה בעזרת כלל הוצאה שאומר שהוצאות הממשלה יגדלו באותו הקצב של הצמיחה לטווח הארוך. אבל אין עדיין את האומץ להגיד את הדבר הזה. אין שיח כזה במדינת ישראל. הכל "תגובתי".
- בנוגע לגירעון ולחוב, אני דווקא יותר שמרן, אולי דווקא מכיוון שאני שם בממשלה. ברגע שאתה אומר שאפשר 3.5%, אז למה לא 3.7%? ואז זה נפרץ... הגירעון הוא פיתוי מאוד גדול, ולכן אני חושב שצריך לדבוק בתוואי הגירעון.
- אז איך נממן את הגדלת הוצאה? כן, רבותי, צריך להעלות מיסים במדינת ישראל. ואני אומר את זה בכעס רב, כי יש הונאה במדינת ישראל. הורידו לנו את המיסים שאנחנו מכירים, שיש להם שמות: מס הכנסה, מס חברות, והפילו את העלויות האלו על כולנו, על המשפחות הצעירות.
- כיום המשפחות הצעירות קורסות בגלל יוקר המחייה. מהו יוקר המחייה? זה לא העניין של נעליים, שהורידו עכשיו את המכס. יוקר המחייה הוא שלושה דברים: דיור, חינוך ותחבורה. איזו חוכמה גדולה? הורדנו את נטל המיסוי, והפלנו את זה על המשפחות.
- צריך לעשות פה מעשה, לקרוא לילד בשמו. אני לא מציע לפרוץ את הגבול, אני כן רוצה להוריד את היחס חוב תוצר, אבל נדרש לשנות את המצב.
- בנוגע לפריון, יש הרבה מה לעשות, אבל אני מציע לחשוב על דבר אחד. נשים משתכרות בישראל 30% פחות מגברים. נניח 10% בגלל אפליה, 20% זה בגלל סיבות כלכליות אחרות, כגון ילודה גבוהה, תמיכה בחינוך בגיל הרך ונושאים דומים המונעות מהן להתקדם. זה יכול להיות אפיק מרכזי להעלאת הפריון בישראל.

מירב ארלוזורוב

- אני רוצה להמשיך את הקו של מנואל ולדבר על כלכלה פוליטית.
- משרד האוצר הותקף כאן על שמרנות. אמרו להם: צאו מהשמרנות שלכם, אנחנו כבר לא ב-1985, הגיע הזמן להשקיע יותר בתשתיות גם על חשבון הגדלת הגירעון. אך המגבלות המעשיות על כך נוגעות לאיך זה יקרה בשטח, ואיך נראית הכלכלה הפוליטית של ישראל.
- דיברו כאן הרבה על צמצום הבירוקרטיה ועל הון אנושי, אבל בעיני שני אלו לא יקרו אם לא נתייחס לנושא מרכזי: יחסי התעסוקה בישראל.
- עוד שבועיים יש בחירות להסתדרות, תגידו לי מה הסיכוי שנראה שינוי במערכת יחסי העבודה במשק? שנראה יכולת לפטר עובדים, לשכור עובדים, לקדם עובדים לפי כישורים? לנהל עובדים? להכניס טכנולוגיה?
- מה הסיכוי שלנו לשפר את מערכת החינוך? השקענו המון כסף בשנים האחרונות, איפה התפוקות? האם זה קשור לקיומם של וועדי עובדים גדולים וחזקים במערכת החינוך שלא מאפשרים לנו לנהל?
- יחסי העבודה בישראל הם מכשול אדיר לכל שיפור בפריון שלנו. לא דנים בכלל בסוגיה הזו.

- הזכרה כאן החלטה 922, בנוגע לאוכלוסייה הערבית. זו החלטה היסטורית, קריטית, חשובה. אבל הוא לא הזכיר את מסע הייסורים שעבר עד שהממשלה קיבלה החלטה. אין עוררין על כך שמדובר בהחלטה קריטית, שנדרש לשפר את ההון האנושי של החברה הערבית, שמדובר באבן ריחיים על הצמיחה הישראלית. אבל כמעט שזה לא עבר. נדרשו שלוש ישיבות ממשלה, שבהן כל מני שרים מציתי שרפות כמעט הכשילו את הנושא.
- עכשיו תחשבו, לאור הדוגמה הזו, על היכולת של הממשלה לתעל למקומות הנכונים את אותם כספים שיתווספו עקב הגדלת הגירעון, כפי שאתם ממליצים.
- עוד דוגמה: שיעורי התעסוקה של גברים חרדים, ראיתי אתמול את הנתונים העדכניים של הלמ"ס. אני מצטערת לאכזב, אבל אנחנו נמצאים כרגע דווקא במגמת ירידה, בשלושת הרבעונים האחרונים. שברנו כלפי מטה את מחסום ה-50%. יתכן שזה מקרי, ואולי עוד מעט נראה את המגמה חוזרת ועולה. אבל יתכן שזו גם כתוצאה מהחלטה מכוונת, צינית של ראש הממשלה, שכדי להכשיר את ממשלתו חתם על הסכמים הקואליציוניים שביטלו את כל ההישגים של הממשלה הקודמת.
- כלומר, גם אצל ראש הממשלה, כשמדובר בהחלטות שהן תומכות צמיחה והון אנושי, בסופו של דבר הציניות משחקת תפקיד.
- אני לא חושבת שהמסקנה צריכה להיות "תחזרו לבונקר ואל תתנו לגירעון לעלות". יחד עם זה, אני שואלת האם השמרנות היא רק מנת חלקם של אנשי האוצר, או גם של הכלכלנים האחרים פה, מלבד מנו, שהתייחסו להעלאת מיסים כאיזו גזרה איומה משמיים.
- אולי נכון יהיה, ולו רק למען פיזור סיכונים, לשקול שילוב של שני הדברים ביחד – גם העלאת מיסים וגם הגדלת הגירעון.

גתית גור-גרשגורן

- תשתית ההשקיה של כל המשק היא שוק ההון. שוק ההון צריך להבטיח שמקורות המימון יוקצו נכון, ביעילות, יגיעו לאן שהם צריכים להגיע, שהתמחור יהיה נכון, שהסיכונים ינוהלו.
- אנחנו פה דיברנו על תעסוקה, פריון, הון פרטי וציבורי, אבל לא הזכרנו את התשתית של שוק ההון שהיא הכרחית לצמיחה.
- נאמר כאן שהממשלה צריכה לגבות מיסים, ולאחר מכן יוחלט איך הכסף הזה יועבר לפרויקטים לאומיים שונים. הזכיר פרופ' אקשטיין הסדרים המשלבים ממשלתי ופרטי, BOT ו-PPP. יש גם הסדרים אחרים שכלול שוק ההון יבטיח שנוכל לעשות זאת ביתר יעילות.
- ישנם מחקרים שמוצאים קשר בין שוק ההון ובין צמיחה והתפתחות כלכלית. אני לא חושבת שאנחנו יכולים לדבר על תכנית אסטרטגית למשק מבלי לדבר על תכנית אסטרטגית לשוק ההון, שתבטיח שהוא יבצע את עבודתו.

יובל מזר

- בנוגע לדברים שאמר מנואל, רציתי להגיד שיש שיח על גודל הממשלה. פשוט ישנה ממשלה נבחרת שמאמינה בצורך בממשלה קטנה. יש ראש ממשלה שבכל רמ"ח איבריו נגד הגדלה של הממשלה. וזה בסדר, זה לגיטימי.
- אם אתה משווה את ההוצאה האזרחית הנוכחית לזו שאתה מעוניין בה, אז ראש הממשלה חושב שגם ההוצאה הנוכחית היא מיותרת.
- לגבי מה שמירב אמרה, ישנם גורמים נוספים שתומכים בהעלאת מיסים.

- רפי מלניק דיבר על כך שניתן לבנות על מגמות צמצום החובות שהיו עד כה, ולהמשיך עם אותה רמת הגירעון כדי לצמצם את החובות בעתיד. אבל אמיר הראה לנו שמה שחשבנו על הצמיחה לא יהיה נכון לגבי הצמיחה בעתיד, ולו בגלל הדמוגרפיה. לכן אי אפשר לבנות בעתיד על 3% צמיחה, ולכן שיעור הגירעון הנוכחי לא יפחית את החוב.
- אמיר אמר שאנחנו לא עוסקים בפוליטיקה. אבל יש החלטה פוליטית בנוגע לפטור מלימודי ליב"ה, שהיא לא פחות חשובה מנושאים אחרים שהוזכרו קודם. כפי שאמרה מירב, החלטה כזו יכולה לגדוע את הצמיחה, את גידול הפרייון ואת הכניסה של החרדים לשוק העבודה. לכן אנחנו כקהילה מקצועית צריכים לצאת שוב ושוב נגד החלטות כאלו.
- בנוגע למצגת של צביקה, אי אפשר להתעלם מכך שאי הגידול בפרייון נובע גם מגידול מסיבי בשיעורי התעסוקה, סוג של quantity-quality trade-off. אני בטוח שחלק מהחסר בהון הפרטי נובע מכך שיש לנו בעיה בהון האנושי. פירמות לא משקיעות כי הן יודעות שיש תשואה נמוכה להון בגלל ההון האנושי הנמוך שיש.

מיכל פינק

- אנחנו יזמנו תכנית אסטרטגית לעידוד התעשייה. ראינו שהתעסוקה היום בתעשייה יורדת בכל העולם, אבל עוד לפני עידן טראמפ מדינות החלו להתעשת ולנסות לשנות את המגמה.
- אם מעבירים היום ייצור למזרח אז הרבה פעמים זה נובע מרצון בקרבה לשווקים ולא דווקא מעלויות ייצור נמוכות.
- הטכנולוגיה מאפשרת ייצור בשיטות חדשות שנגענו בהם היום. אנחנו מדברים כאן גם על תשתיות, גם על תמיכה בהטמעת טכנולוגיות במפעלים, גם בתעשייה המסורתית.
- אני רוצה לפרט באופן ספציפי על שתי נקודות מהתכנית. הראשונה היא הסוגיה של הון אנושי. אנחנו מדברים גם על ההון האנושי הקיים, לא רק על האוכלוסיות החדשות. השקעה בכוח אדם קיים היא הכרחית.
- מספר הפורשים בכל שנה מהתעשייה הולך וגדל. אחוז עולי ברית המועצות מתוך זה הולך וגדל. הם מסבירים יותר מ-57% מהגידול בפרישה של עובדים. צריך לשים לב לעניין.
- סוגיה אחרת נוגעת לתדמית התעשייה. בלי לטפל בתדמית לא נצליח. תדמית זה לא רק קמפיינים. עצם המונח "תעשייה מסורתית" הוא כבר לא מתאים לעולם, שבו יש ייצור מתקדם, להדפיס במדפסת תלת ממד כיסא ולקרוא לזה "מסורתי" זו טעות שפוגעת בתדמית של התעשייה. נדרש לחשוב גם על המונחים שבהם אנחנו משתמשים.

ענת לזין

- אני מציעה שנכריז פה על סטארט אפ. יש מונח בפיננסים שנקרא squeeze your assets, בואו נעשה את זה עבור הרגולטורים הפיננסיים, כפי שאתה אמרת שרגא.
- בואו נגרום לרגולטורים הפיננסיים לצאת תוך חוד חודשיים עם נייר עבודה שיתאר איך הם, מבחינה פיננסית, יכולים לקדם השקעה בתשתיות, את חוסר ההיגיון בהבדלי הרגולציה על ביטוח, בנקאות ושוק ההון, בוא נבנה דבר כזה.
- אני מוכנה להתנדב, מי שרוצה להצטרף אלי מוזמן.

עומר מואב

- אני טיפה חושש מהקונצנזוס שנראה כאן, שלפיו נגדיל את הרווחה של הציבור על ידי כך שנמסה אותו בכבדות.
- בסופו של דבר כשלווקחים שקל מהציבור יש לו שקל פחות, השקל הזה מגיע לממשלה, הממשלה עושה אתו כל מני דברים, חלק חוזר לציבור, חלק סתם מתבזבז.
- לכן אני מאוד מתחבר לדברים שמירב [ארלוזורוב] אמרה, ואני אומר לאמיר [לוי]: אל תמהרו להכביד עלינו עוד את נטל המס. נדרש לעשות רפורמות, להשתמש בתקבולי המיסוי בצורה יותר יעילה.
- מיסוי כבד פוגע בצמיחה הכלכלית וברווחה. כמו הרעיונות של מכון אהרן שמחלחים לקובעי המדיניות, כך גם הצמיחה הכלכלית כעובדה סטטיסטית מחלחלת גם לחלשים בחברה.

נוכחים בדיון:

מכון אהרן ופרויקט השולחנות העגולים:

מכון אהרן למדיניות כלכלית החל את פעילותו בחודש מרץ 2014, וחזונו הוא לתמוך בצמיחה כלכלית ובחוזק חברתי בישראל על ידי עיצוב אסטרטגיה והצעות לתוכניות מפורטות למדיניות כלכלית המבוססות על ידע בין לאומי מעודכן. בראש המכון עומד פרופ' צבי אקשטיין, ועם חברי הדירקטוריון נמנים: פרופ' מרטין אייכנבאום, מר שלמה דוברת (יו"ר), מר ארז ויגודמן, פרופ' אמיר ירון, פרופ' רפי מלניק, פרופ' דני צידון, ד"ר טלי רגב, הגב' עופרה שטראוס, מר חיים שני ומר שאול שני.

המכון יקיים מספר פעמים בשנה "שולחנות עגולים" בנושא ספציפי, אשר יהוו מקום מפגש לחוקרים, מקבלי החלטות, ובכירים במגזר העסקי והציבורי, במטרה לערוך דיונים מקיפים ועמוקים בנושאים אקטואליים. המושב יחל בהצגה קצרה של נייר רקע, ואחריה מספר הרצאות קצרות מאת חלק מהנוכחים. לאחר מכן יחל הדיון, שינוהל על ידי יו"ר השולחנות העגולים פרופ' עומר מואב, במסגרתו כל אחד מהנוכחים יוכל להביע את דעתו בקצרה ולהגיב לדבריהם של האחרים. הדיון יהיה סגור לכלי התקשורת. בסופו של המושב יפורסם לתקשורת נייר סיכום שיכלול את תקציר העמדות של הנוכחים (לאחר אישור הדוברים) והתובנות שעלו במהלך הדיון.